

στιανῶν αὐτῆς κατοίκων εἰς τὰ διάφορα περὶ αὐτὴν κρησφύγετα καὶ ἀπρόσιτα χωρία, ἀπετέλεσεν ἐξαρχίαν ὑπὸ τὸν ἀρχοντα Μέγαν Λογοθέτην, ἀφ' οὗ μετέβη εἰς τὴν Μητρόπολιν Τραπεζοῦντος διὰ χρηματικῆς ἐξαγορᾶς¹. Νῦν δὲ κατέχομεν καὶ νόμισμα Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Κερασοῦν-τίων», ἥτις φέρει καὶ τὴν πυργοφόρον προτομὴν τοῦ Αὐτοκράτορος (138—161 μ. Χ.).

Τὰ ὀλίγα ταῦτα χάριν τῆς παρορωμένης ἱστορικῆς ἀληθείας γράφοντες, δὲν σκοποῦμεν νὰ μειώσωμεν τὸν ζήλον καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ φιλιστορος συγγραφέως ἐλλογιμοῦ κ. Β. Μυστακίδου, ἀλλὰ νὰ δώσωμεν νῆξιν τοῖς τὴν πατριὸν ἡμῶν ἱστορίαν ἀναδιφούσιν ὅπως μετὰ πλείστερων πηγῶν ἐπιχειρήσωσι τὴν σύνταξιν τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν πονημάτων.

Ἐν Κερασοῦντι, τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1892.

ΠΑΡ. ΗΛ. ΠΑΥΛΙΔΗΣ.

ΤΑ ΑΓΙΑΣΜΑΤΑ ΩΣ ΛΕΙΨΑΝΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΝΑΩΝ.*

Τοῦ λόγου περὶ ἀγιασμάτων ὄντος, ἀναιρῶν ἐν πρώτοις τὴν γνώμην τοῦ ἐρίτιμου ἡμῶν συναδέλφου κ. Ἐλ. Ταπεινοῦ, θελήσαντος νὰ θέσῃ ὑπὸ ἀμφιβολίαν τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τῶν συζητούντων μὲν ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, ὁλλ' οὐδενὸς ὑπολειπομένου κατὰ τὸ πρὸς τὰ θεῖα καὶ πατρῶα συναισθημα, προστίθηναι ὅτι, ἀναφερόμενος εἰς τὴν γραπτῶς ὑποβληθεῖσαν τῇ 29 Νοεμβρίου γνώμην μου «... εἰς τὰ ἀγιάσματα μόνον τὰ ἔχοντα τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν ἐρείπια μονῆς ἢ ναοῦ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου τοῦ ἀγιάματος, ὡς τὸ ἀγίασμα τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐν Τεκγέλ-κιοῖ, ὅπου μέχρι τῶν μέσων σχεδὸν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος συνέρρεον πολλοὶ προσκυνῆται· ἐν τῷ τοπῷ τούτῳ εὗρον

καὶ πλίνθον, φέρουσαν τὰ ἀρχικά γράμματα **MM** ἥτοι **+Δ** «ναὸς μυροβλήτου Δημητρίου...», παρακαλῶ τὸν ἐρίτιμον φίλον νὰ ἐπιβεβαιώσῃ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἱστορικῶν πηγῶν ὅσα ἀνεκοινώσατο περὶ τῶν ἐν Βρύαντι ἐρείπιων καὶ ἀγιασμάτων. Τοῦτο χρόνως, ἀνακεφαλαίων ὅσα ἴδην εἶπον καὶ κατὰ τὰς προηγουμένας συνεδρίας, ἐπιλέγω ὅτι πολλὰ τῶν νῦν ἐν εἰδει φρεάτων ἀγιασμάτων ἔχουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐκ τοῦ ὅτι ἀνευρέθησαν ἐν τοῖς φρεάσι τούτοις εἰκόνες, ὡς οἱ θεοσεβεῖς ἐρρίψαν εἰς αὐτὰ πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ διαφόρων συμβάντων· ἢ προσθήκη αὐτῇ

αἶρει, νομίζω, πᾶσαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ ὅτι ὅπου ὑπάρχει ἀγίασμα ἐκεῖ δὲν ὑπῆρχε καὶ ναὸς ἢ μονή, διότι ἐὰν τοῦτο παραδεχθῶμεν, ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἢ ἡ μονὴ εὐρίσκειται ἐν τῷ βάθει τοῦ φρεάτος ὅπου ἡ εἰκὼν εὐρέθη, τοῦθ' ὅπερ συνεπάγεται ἕτερον ἄτοπον, τὸ νὰ πιστεύωμεν ὅτι καὶ μετὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐπὶ Ῥωμαίων διωγμῶν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ δὴ ἐπὶ τῶν νεωτέρων βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων οἱ χριστιανοὶ ἐτέλουν τὰς προσευχὰς ἐν κατακόμβαις, ἐν λάκκοις, ἐν σπηλαίοις ἢ ἐν ὅποις τῆς γῆς. Ἀλλὰ τὸ ἄτοπον τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ τόπῳ εὐρίσκονται πολλὰ ἀγιάσματα, τοῦθ' ὅπερ συνεπάγεται, ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ὅπου ἀγίασμα ἐκεῖ ἀναζητητέον ναὸν, ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχον καὶ τόσοι ναοὶ ἢ μοναί, ὅσα καὶ ἀγιάσματα. Ἐν Τεγκέλ-κιοῖ π. χ. ὑπάρχουσι δώδεκα ἀγιάσματα, ἥτοι τὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου θολοειδές, τὸ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, παρακείμενον εἰς ἐρείπια βυζαντινῆς μονῆς, τὸ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων κινστερνοειδές, δύο τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τὸ μὲν κινστερνοειδές, τὸ δὲ φρεατοειδές, τὸ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν φρεατοειδές, τὸ τῆς ἁγίας Μαρίας ὑπὸ θόλον, τὸ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, σπηραγοειδές, δύο τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, τὸ μὲν φρεατοειδές, τὸ δὲ σπηραγοειδές, τὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, φρεατοειδές, καὶ τὸ τῆς ἁγίας Φωτεινῆς τῆς Σαμαρείτιδος, ὡσαύτως σπηραγοειδές. Ἡ σῆραγξ δύο ἀγιασμάτων, ἥτοι τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος καὶ τῆς ἁγίας Φωτεινῆς εἶναι μέχρι σήμερον κοινή, μάλιστα δὲ καὶ συνεκκοινῶναι κατὰ τὰς παραδόσεις καὶ μετὰ τῆς σῆραγξ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου. Πῶς λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀφοῦ οὐδεὶς τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων ἀναφέρει τοσαύτας μονὰς ἢ ναοὺς ἐν τῇ αὐτῇ περιφερείᾳ ὑπῆρχον τόσα ἀγιάσματα ὅσα καὶ μοναί· ἄλλως τε τοῦτο εἶναι ἀδύνατον ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐντὸς διαστήματος ὀλίγων βημάτων ἀναφέρονται δύο ἀγιάσματα τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καὶ δύο τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ἐπίσης καὶ ὅταν ἡ τῶν ἀγιασμάτων σῆραγξ εἶναι κοινή κοινὸν δ' ὡσαύτως εἶναι καὶ τὸ ὑπὸ τὴν σῆραγγα ταύτην ῥέον ὕδωρ, ἐκτὸς ἐὰν παραδεχθῶμεν τὴν εὐφῶδ παρομοίωσιν τοῦ ἐρίτιμου ἡμῶν συναδέλφου κ. Μ. Γεδεῶν, ὅστις εἶχε παρομοιάσει τὴν πλινθὴν τῶν ἀγιασμάτων ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ τόπῳ πρὸς τοὺς κρεμαστοὺς κήπους τῆς Βαβυλῶνος.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὀρῶμενοι, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν εἰς τὸν ἐρίτιμον φίλον κ. Ταπεινόν, ὅτι τὰ ἐν τῷ Βρύαντι ὑπ' αὐτοῦ τοποθετούμενα δέκα ἀγιάσματα δὲν προϋποθέτουσι καὶ τόσους ναοὺς ἢ μονὰς, ἄλλως τε καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ἐρίτιμος ἐταῖρος δι' ἐνὸς μόνου παραδείγματος ζητεῖ νὰ κυρώσῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἥτοι διὰ τῆς ὑπομνήσεως τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, οὗ μνημονεύει ὁ Πορφυρογέννητος· ὅσον δὲ διὰ τὸν ἀναφερόμενον ναὸν τοῦ Σωτῆρος (Σατύρου;) παρατηροῦμεν ὅτι ἐσφαλμένως ὁ ναὸς οὗτος τοποθετεῖται ἐν τῷ Βρύαντι, διότι ἐὰν τοιοῦτος ναὸς ὑπῆρχεν ὀφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν αὐτὸν οὐχὶ ἐν τῷ ἀρχαίῳ Βρύαντι, τῷ νῦν Μάλτεπε, ἀλλ' ἐν τῷ ἐμπορίῳ τοῦ Σατύρου¹, διότι

1) Κατὰ τὸ 1387 ἢ 6895 ἰνδικτ. ε' ἢ Κερασσοῦς ἀποσπασθεῖσα τῆς Μητροπόλεως Νεοκαισαρείας ἀπετέλεσεν ἴδιον Μητροπολιτικὸν θρόνον ὑπὸ τὸν τίτλον «Κερασσοῦντος καὶ Πιζαίου» (ἔχθετις πρώτης Σεπτεμβρίου 1387 ἰνδικτ. ι').

*) Πρακτικῶς οὕτως καὶ τὴν γνώμην τοῦ κ. Ι. Μηλιοπούλου, ἥτις ἐπεβλήθη ἐν τῇ ΣΚΑ' συνεδρίᾳ τῆς ἐνταῦθα Ἑταιρείας τῶν μεταϊωνικῶν ἐρευνῶν.

1) Λέων Γραμματ. σελ. 255. Theoph. Continuati σελ. 20—21, 690, 841.

ἀλλαχοῦ κεῖται ὁ Βρύας καὶ ἀλλαχοῦ τὸ ἐμπόριον τοῦ Σατύρου, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ Θεοφάνους λέγοντος: «Παραδραμὼν τὴν Βιθυνίαν καὶ ἀντικρυς περάσας εἰς τὸν τοῦ Καλοῦ Ἀγροῦ λιμένα προσώρηνεν μετ' οὐ πολὺ δὲ κατέλαβε καὶ Ἰζὲδ μετὰ ἐτέρου στόλου... προσώρηνεν εἰς τὸν Σάτυρον καὶ Βρύαν καὶ ἔως Καρταλίμενος¹».

Περὶ δὲ τῆς γνώμης ἄλλων ἑταίρων, καθ' ἣν οἱ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς λουτῖρες εἶναι τὰ παρ' ἡμῖν σήμερον ἁγιάσματα καὶ ὅτι ἕκαστος ναὸς εἶχε καὶ λουτῖρα, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ Πορφυρογέννητος, καίπερ ἑκατοντάδος ναῶν μνημονεύων, μόνον τρεῖς λουτῖρας, τὸν τῆς Πηγῆς, τὸν τοῦ Μωκίου καὶ τὸν τῆς ἁγίας Σοφίας, καὶ ἐν λουμα, τὸ τῶν Βλαχερνῶν ἀναφέρει καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ εἰς μόνον τὸ λουμα ἀποδίδωσι τὴν ὀνομασίαν «ἁγίασμα», καίτοι καὶ τὸ λουμα τοῦτο παρουσιάζεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου συγγραφῆως οὐχὶ ὡς ἁγίασμα κατὰ τὴν σημασίαν, ἣν ἀποδίδομεν σήμερον εἰς τὰ ἁγιάσματα, ἀλλ' ὡς κολυμβήθρα τοῦ Σηλωάμ².

Καταλήγων, παρατηρῶ ὅτι ἐάν ποτε πλησίον τῶν σήμερινῶν ἁγιασμάτων ἀνευρίσκονται ἐρείπια καὶ παρ' αὐτοῖς εἰκόνες, δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τὰς εἰκόνας ὡς αἰτίας, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς αἰτιατά, ἵτοι αἱ εἰκόνες δὲν προέρχονται ἐκ ναοῦ ἢ μονῆς ὑπάρχαντός ποτε, ἀλλ' ὅτι μείνασαι ἐκεῖ ἕνεκα διαφόρων αἰτίων παρέσχον ἀφορμὴν ὅπως ἀποκληθῶσιν αἱ παρακείμεναι πηγαὶ ὕδατος ἁγίασμα καὶ τὰ παρακείμενα ἐρείπια ναὸς τοῦ ἐξεικονιζομένου ἁγίου. Φυσικώτερον λοιπὸν εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα εἶναι ἐρείπια ἀπλοῦ οἰκήματος, αἱ δὲ ἀνακαλυπτόμεναι εἰκόνες προέρχονται ἐκ τῶν εἰκόνων τῶν κατοικησάντων ποτὲ τὸ οἶκημα τοῦτο εὐλαβῶν χριστιανῶν, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον δὲν δυνάμεθα νὰ προσαγάγωμεν μαρτυρίαν περὶ τῆς ταυτότητος τῶν ἐρειπίων, βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν ἀφηγήσεων τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων.

Τὴν γνώμην μου ταύτην, ἣν ἀσπάζεται καὶ ὁ ἐντριβὴς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐρίτιμος φίλος κ. Μ. Γεδεών, ὑποστηρίζουσι καὶ τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Σκ. Βυζαντίου, ἀποκαλοῦντος τὸ παρὰ τὸ Ἰντζιλλῆ ἡρόσκι ἁγίασμα τοῦ Σωτῆρος ὡς ἀπόροισιν τῶν ἐν τῷ Παλατίῳ ὕδατων³ καὶ τοῦ Γάλλου περιηγητοῦ Grelot, ὅστις, περιηγηθεὶς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τρεῖς λαλῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ ἁγιάσματος τοῦ Σωτῆρος, ἀναφέρει, ἐν μεταφράσει, τὰ ἐπόμενα: «Παρὰ δὲ τὰ Ἀνάκτορα ὑπάρχει πηγὴ, πρὸς ἣν οἱ ὁρθόδοξοι δεικνύουσι μεγάλην εὐλάβειαν καὶ ὅπου μεταβαίνουσι καθ' ἅπαν μὲν τὸ ἔτος, ἀλλ' ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως. Μεταβαίνουσιν εἰς τὴν πηγὴν ταύτην, ἣν καλοῦσιν ἁγίασμα, καὶ ἐκεῖ νιπτόμενοι ἀναφέρουσι τὰ θαύματα τοῦ ἁγιάσματος μετὰ μεγάλης εὐλαβείας. Οἱ ὁρθόδοξοι Γραικοὶ ἔχουσι πολλὰς τοιαύτας θαυματουργοὺς πηγὰς, οὐδεμία δὲσχεδὸν ὑπάρχει πόλιν ἢ κώμην ὅπου δὲν εὐρίσκεται τοιαύτη πηγὴ, ἐάν δὲ εἰς τινὰ πόλιν ἐλλείπει φυσικὴ πηγὴ, οἱ ἱερεῖς ἀνα-

ζητοῦσι φρεὰρ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν, ὅπως μετατρέπομενον εἰς θαυματουργὸν πηγὴν, ἐπιφέρει εὐάρεστα ἀποτελέσματα ὑπὲρ τῶν προσερχομένων εὐλαβῶν ἢ ὑπὲρ τῶν ἰδίων αὐτῶν»².

I. ΜΗΑΙΟΥΓΛΟΣ.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΡΩΣ

ὑπὸ Paul Bourget*.

Αἱ ὀλίγαι αὗται λέξεις περικλείουσι τὸ ἠθικὸν δράμα, ὅπερ ἐξελίχθη ἐν ἐμοί,—δράμα μυστηριώδες, τοῦ ὁποῦ ὁ κόσμος εἶδε καὶ κατεδίκασε τὴν λύσιν. Ἡ ἀρχὴ τῆς παραδόξου ταύτης κρίσεως ἀρχεται ἐκ τῆς ἐπιούσης τῆς ἡμέρας ἐκείνης καθ' ἣν ἐκτησάμην τὴν βεβαιότητα περὶ τῆς ἀτιμίας τοῦ κ. Ὁδρῦ. Εἴχομεν συγγευματίσει, ὡς τὸ σῆνθες καὶ ἀπῆρχετο τοῦ οἴκου εὐτυχῆς, χαρίεις, θριαμβεύων ὅπως ἀσχοληθῇ εἰς τὰς ἐργασίας αὐτοῦ. Ἀγνοῶ διατί παρετήρουν αὐτόν, ἐκ παραθύρου τῆς αἰθούσης μου βλέπουσας εἰς τὴν αὐλήν, εἰσερχόμενον εἰς κλειστήν ἀμαζαν. Ὁ ἵππος ἐπληξέ διὰ τοῦ ποδὸς τὸ ἔδαφος καὶ ἡ ἀμαζα ἀνεχώρησεν. Ἡσθάνθην τότε ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἐξωτερικὴ λαμπρότης τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἦτο ψεῦδος συγχωρούμενον ὑπὸ τοῦ κόσμου καὶ, συνελθούσα εἰς ἐμαυτὴν, ἀνελογίσθην ὅτι τοῦ λοιποῦ καὶ ὁ ἐμὸς βίος ἦτο διὰ παντός ψεῦδος καὶ ἀπῆλθε. Διότι θὰ ἔζων παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ, θὰ συνεμερίζομην τὴν ψευδῆ τιμὴν αὐτοῦ, θὰ ἐπαίζον τὸ πρόσωπον γυναικὸς τοῦ ψευδῆς τιμίου ἐκείνου ἀνθρώπου, χωρὶς οὐδὲν τῶν ὧσιν θὰ ἐπραττον ὅπως ἐκπληρώσω τὸ μυστὸν τοῦτο καθήκον νὰ εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὰ ὄνειρά μου. Καὶ τοῦτο θὰ παρετείνετο ἐπ' ἀπειρον! Καὶ χωρὶς νὰ καταστῶ ἄξια τῆς καταστάσεως ταύτης! Ἐξήταζον καὶ ἐβασνίζον τὴν τρομερὰν ταύτην ιδέαν καὶ παρετήρησα ὅτι ἤμην ἐκ προκαταβολῆς καταδικασμένη ἀμειλίχτως νὰ παίζω τὴν κωμωδίαν τῶν συζυγικῶν μου καθηκόντων. Ἡ ἀποτόμως ἀποκαλυφθεῖσα αὕτη πραγματικότης, περὶ τῆς ἀνεπανορθώτου δουλείας, κατέληξε κατὰ πρῶτον εἰς ἀπόφασιν νὰ καταστῶ ὅλως ἀπαθής, ἥτις ἦτο βεβαίως καὶ ἡ σωφρονεστέρη. Ὁρκίσθην τότε κατ' ἐμαυτὴν νὰ διέλθω διὰ τοῦ κόσμου καὶ τῆς μοίρας μου, ὡς μοναχὴ διέρχεται τὴν αὐλήν τοῦ μοναστηρίου αὐτῆς, ἥτοι ὅλως ἀδιαφοροῦσα περὶ τῶν πέριξ ἐμοῦ, χωρὶς περὶ οὐδενὸς νὰ φροντίσω τῶν περὶ ἐμὲ καὶ χωρὶς νὰ ἀναμένω τι ἐκ τῆς ἐπαύριον. Οὕτω δὲ σκεπτομένη ἀδιακόπως, ἀναγινώσκουσα καὶ εἰς ἀγαθοεργείας καταγινομένη κατάρθωσα ἐπὶ μακρὸν νὰ πραγματοποιήσω τὸ ἰδεῶδες τοῦτο τῆς ἀπό

1) Τόμ. Α' σελ. 609.

2) Πορφυρογ. Τόμ. Α' σελ. 552—6. Κωνσταντινούπολις, τόμ. Α' σελ. 181.

2) Relat. nouvel. d'un voyage à C)ple. Paris 1680 σελ. 83.

*) Ἰδε ἀριθ. 12, σελ. 209—210.